

Can Roqueta II (Sabadell, Vallès Occidental)

ANTONI PALOMO, ALBA RODRÍGUEZ¹

Les dades que presentem en aquest article són el resultat de la intervenció arqueològica feta al sector II de Can Roqueta (Sabadell).²

Primer de tot, volem remarcar la dificultat d'expressar en un text d'aquestes característiques la magnitud d'un jaciment com Can Roqueta II. Els treballs es van dur a terme en una superfície de pràcticament 30 ha, on vam poder documentar un total de set-cents quaranta-sis estructures arqueològiques pertanyents a un període molt ampli: neolític, bronze inicial, bronze final, primera edat del ferro, època ibèrica i època medieval. Tenint en compte la singularitat i el bon estat de conservació d'alguns d'aquests conjunts d'estructures, Can Roqueta II esdevé un jaciment excepcional en del panorama arqueològic català (figures 1 i 2).

La intervenció arqueològica va ser motivada per la urbanització dels terrenys a l'est del polígon de Can Roqueta, projectada sobre una zona amb una alta expectativa arqueològica. La prospecció prèvia dels vials del polígon va fer descobrir un gran nombre d'estructures, cosa que va superar totes les previsions inicials.

Els treballs de camp,³ encarregats a l'empresa Arqueolític, es van desenvolupar en dues fases consecutives; en la primera es va actuar als vials (campanya de 1999) i en la segona, a les parcel·les que els delimitaven (campanya del 2000). Aquesta actuació global, sense precedents, almenys, en urbanitzacions d'aquestes dimensions, va resultar positiva tant des del punt de vista arqueològic com des del punt de vista de la gestió urbanística.

1. Directores de la intervenció arqueològica.

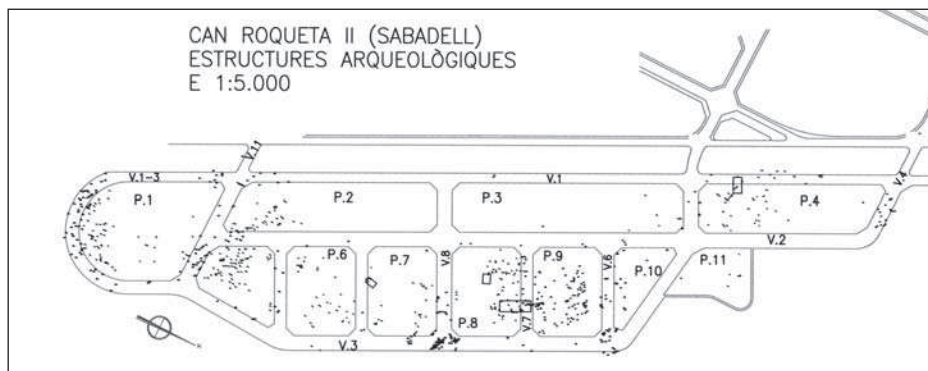
2. Les dades exposades s'han de prendre com a preliminars, perquè són el fruit de la memòria administrativa que a hores d'ara encara fem. Els estudis interdisciplinaris estan en una fase embrionària.

3. Aprofitem aquesta avinentesa per donar les gràcies a tots els arqueòlegs professionals que van intervenir en l'excavació de Can Roqueta II.

El finançament de la intervenció va ser assumit majoritàriament per la Junta de Compensació del Sector II de Can Roqueta, entitat promotora de les obres, i en una part més petita pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Sabadell. El Museu d'Història de Sabadell va coordinar les diferents parts que treballaven en la intervenció arqueològica i hi va donar suport logístic i material.

Figura 1. Fotografia aèria del jaciment de Can Roqueta II.

Figura 2. Planimetria general de les estructures excavades a Can Roqueta II.

LA SITUACIÓ DEL JACIMENT I ELS ANTECEDENTS

El sector II de Can Roqueta és a l'extrem sud-est del terme municipal de Sabadell, a l'est del polígon industrial Can Roqueta i de la masia de la qual pren el nom. Es tracta d'una franja de terreny a l'est del carrer del Mas Baiona i paral·lel a aquest, entre el barranc de can Fadó Vell al nord i el límit del terme de Santa Perpètua de Mogoda al sud, ocupada fins a l'inici de les obres per camps de conreu (figura 3).

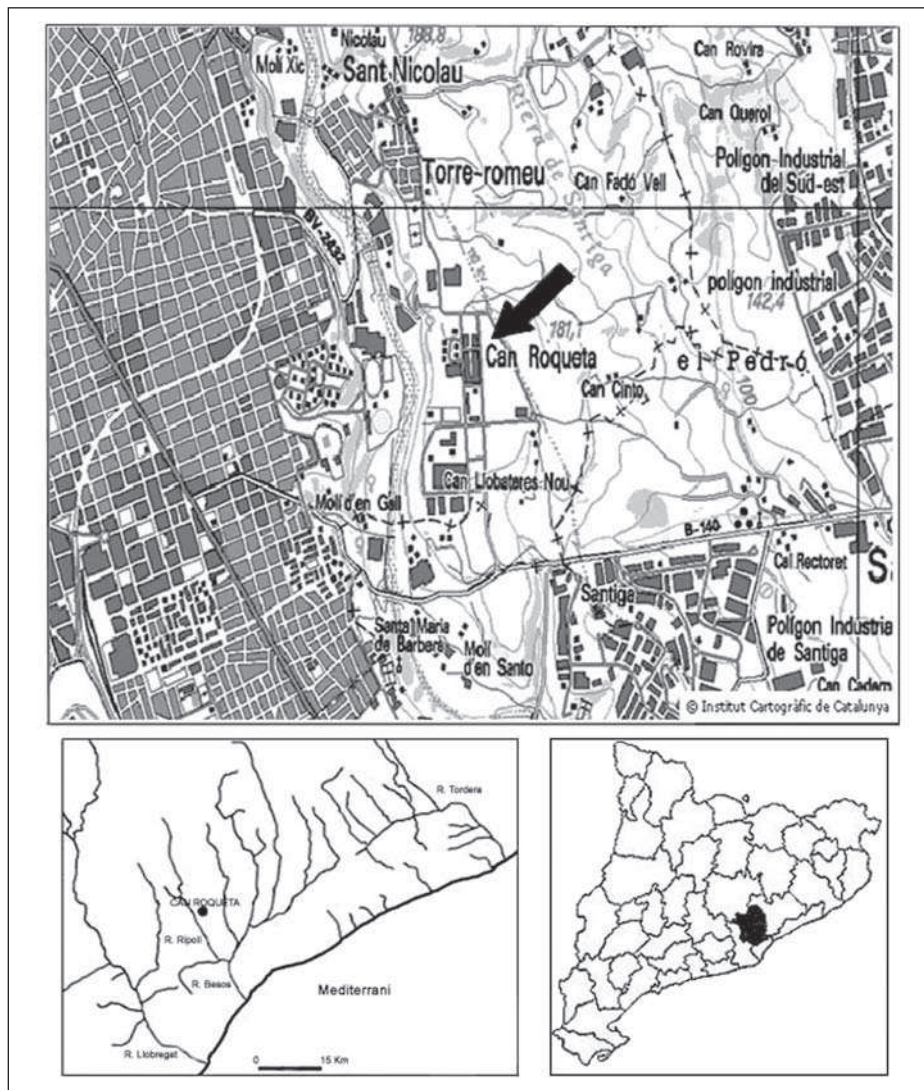

Figura 3. Situació geogràfica de Can Roqueta II.

Des d'un punt de vista topogràfic, aquest sector ocupa bàsicament la carena i el vessant occidental d'un pla carener que queda emmarcat entre el riu Ripoll i la riera de Santiga, entre les cotes aproximades de 166 i 183 m sobre el nivell del mar. Forma part del típic paisatge vallesenc d'ondulacions suaus.

En aquest pla carener i als voltants s'hi han documentat ocupacions humanes d'època prehistòrica i històrica. Així, als terrenys del mateix sector II de Can Roqueta s'hi havien excavat, fa uns quants anys, dues fosses.⁴ D'altra banda, al veí polígon industrial de Can Roqueta les diferents intervencions arqueològiques motivades per la dinàmica urbanística d'aquest sector havien fet descobrir una gran quantitat d'estructures excavades al subsòl concentrades especialment al solar que actualment ocupa el magatzem DIA, però també en altres punts dispersos del polígon; l'època a què pertanyen la majoria d'aquestes estructures va del bronze inicial a la primera edat del ferro, i la resta són de l'època baixmedieval (BOQUER [et alii], 1992; BOQUER, PARPAL, 1994; GONZÁLEZ, MARTÍN, MORA, 1999). Simultàniament als treballs de Can Roqueta II es van portar a terme unes quantes actuacions arqueològiques en unes estructures d'èpoques similars,⁵ entre les quals destaca la necròpolis d'incineració als terrenys de l'estació depuradora d'aigües residuals del Ripoll, descoberta el 1913 per Joan Vila Cinca (VILA, 1913).

Entre un i dos quilòmetres en direcció nord, també es coneixen els assentaments romans de la Salut i de Sant Nicolau, que denoten una àrea intensament romanitzada. D'altra banda, les masies properes amb un origen, probablement, medieval –Can Roqueta ho és– palesen una ocupació del territori també de l'època medieval.

METODOLOGIA

Cada una de les fases de la intervenció va constar d'un primer moment de prospecció i d'un segon d'excavació.

La prospecció va consistir en el control dels rebaixos fets per les màquines de l'obra (tragel·les) amb vista a localitzar les possibles restes arqueològiques. Atès que va resultar que totes les restes eren estructures negatives, es detectaven en el moment en què es retirava la capa vegetal formada després de l'ús de les estructures, i es feien visibles els canvis al substrat.

L'excavació es va fer seguint la línia ja marcada per altres intervencions sobre fosses al Vallès i va consistir en una versió adaptada del sistema Harris. S'individualitza cada fossa com a estructura i se n'excava l'interior en extensió seguint els nivells estratigràfics. El material arqueològic recollit es fa correspondre a un nivell

4. Intervenció feta el desembre de 1995 amb el nom de *Can Piteu* per Joaquín Villafruela González, arran dels rebaixos fets per al circuit de cotxes tot terreny.

5. En el transcurs de les excavacions a CR II, es va intervenir en tres punts més alhora: la necròpolis d'incineració de Can Piteu-Can Roqueta (direcció de X. Carlús i C. Lara), Can Roqueta-Can Alzina / Mas Carbó (direcció de Mercè Campo (CAMPO, 2000)) i Can Roqueta-Col·lector d'estació de bombament de la depuradora d'aigües del Ripoll (direcció de Jordi Amorós).

i a una estructura determinats, i només en certs casos es col·loca dins la fossa d'una manera tridimensional. Per a l'excavació dels grans retalls i dels nivells relacionats amb enterraments, es fa un registre més acurat per tal de reproduir posteriorment la disposició dels elements arqueològics a l'espai.

RESULTATS GENERALS

Can Roqueta II ha proporcionat set-centes quaranta-sis estructures arqueològiques diferents quant a la tipologia i les èpoques. Com ja hem esmentat abans, totes són estructures negatives i constitueixen l'única evidència dels assentaments que hi va haver en aquesta zona en el passat, perquè n'ha desaparegut la part aèria. Tot i la varietat tipològica documentada (fosses tipus sitja, cubetes, estructures d'enterrament, estructures de combustió, un pou, grans retalls amb funcions diverses, retalls irregulars amb una funció incerta i d'altres), cal dir que la majoria de fosses corresponen al tipus sitja.

Pel que fa a les èpoques, Can Roqueta II comprèn períodes històrics i prehistòrics diferents: neolític, bronze inicial, bronze final, primera edat del ferro, època ibèrica i època medieval. No obstant això, els períodes més ben representats són el bronze final, la primera edat del ferro i el bronze inicial. Aquest fet no difereix en absolut del que ja s'havia documentat al polígon de Can Roqueta en intervencions anteriors (BOQUER [*et alii*], 1990, 1991, 1992; BOQUER, PARPAL, 1994; GONZÁLEZ, MARTÍN, MORA, 1999) i en intervencions simultànies a la de Can Roqueta II en què s'havien constatat un predomini claríssim de restes del bronze final i de la primera edat del ferro i una presència de restes del bronze inicial i d'època medieval. Queda clar que les diferents intervencions van actuar sobre un mateix jaciment de grans dimensions que caldrà considerar globalment per fer-ne una interpretació correcta. Hem de destacar, però, la documentació per primera vegada al complex arqueològic de Can Roqueta d'estructures del neolític antic i de l'època ibèrica (figura 4).

D'altra banda, hi ha un gran grup d'estructures el període concret de les quals no es pot determinar, atès que el reompliment no ha donat restes arqueològiques en què es pugui fonamentar l'establiment de les etapes cronoculturals. Aquest fet ens porta a definir-les com a indeterminades quan no apareixen materials, o bé com a prehistòriques o protohistòriques quan apareix ceràmica feta a mà. Malgrat tot, caldrà definir altres criteris, a més dels estrictament ceràmics, per encabir aquestes estructures dins d'un context temporal general, per exemple, utilitzar la situació al jaciment o la morfometria de les estructures.

La presència en un mateix indret de restes d'etapes diferents no és un fenomen exclusiu de Can Roqueta II o del gran complex de Can Roqueta. També es documenta en altres jaciments del Vallès que sembla que comparteixen unes condicions favorables als assentaments i compatibles amb les estratègies de les comunitats que s'hi van establir. Esmentem, com a exemples propers, el cas de la Bòbila Madurell a Sant Quirze del Vallès, amb restes des del neolític antic fins a l'època romana

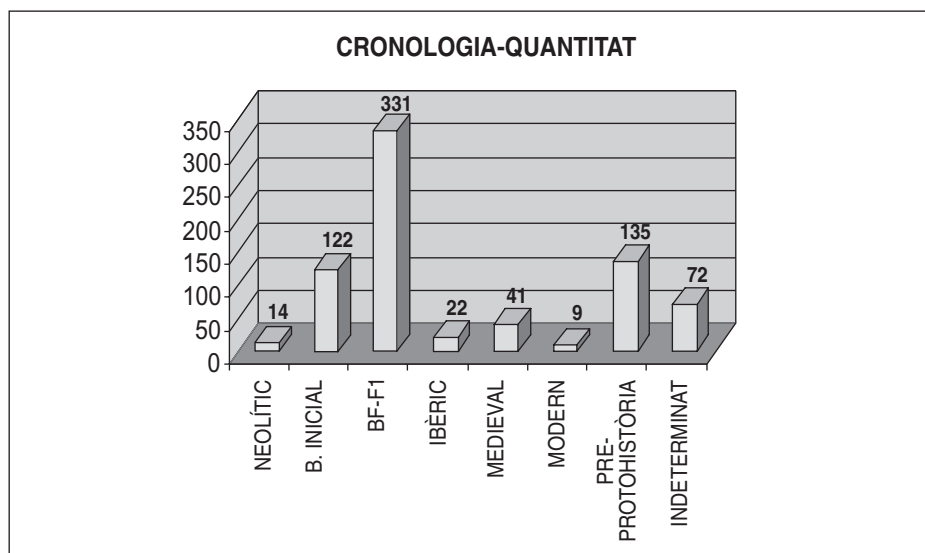

Figura 4. Gràfic de la quantitat⁶ d'estructures per èpoques.

(LLONGUERAS, MARCET, PETIT, 1986; MARTÍN [*et alii*], 1988; BORDAS [*et alii*], 1994), el jaciment de la UAB a Cerdanyola (neolític antic, bronze antic, primera edat del ferro i època ibèrica antiga; MAYA, 1985; FRANCÈS, 1993; 1995) i fins i tot els Mallols, també a Cerdanyola, on, tot i la presència majoritària d'estructures de l'època tardoantiga, també es documenta un petit grup d'estructures d'èpoques prehistòriques i protohistòriques (neolític antic i mitjà, bronze antic i època ibèrica; CRAC, 1996).

La majoria d'estructures estaven excavades en sediments argilosos amb més o menys nòduls de carbonat, sediments impermeables adequats per construir-hi fosses destinades a l'emmagatzematge, si bé en algunes zones també es van documentar estructures que afecten sediments miocènics (llims carbonatats) i fins i tot paleocanals constituïts per còdols, grava i sorra.

Per tal d'agrupar les estructures, vam utilitzar criteris funcionals quan la funció era clara i morfològics quan era incerta.

– Fossa tipus sitja

El tipus més representat és la fossa tipus sitja. Entenem que les sitges són les fosses que combinen una certa capacitat amb la possibilitat d'un tancament hermètic faci-

6. Les etapes cronoculturals no són definitives i poden canviar mentre es facin els treballs de la memòria administrativa i els estudis especialitzats.

litat per una obertura petita, i que es devien destinar a l'emmagatzematge d'aliments, principalment cereals. Partint d'aquesta concepció, vam considerar fossa tipus sitja les estructures que conservaven la planta regular, circular, i les parets de les quals reflectien una convergència per tal de reduir el diàmetre de la boca. D'altra banda, també vam tenir en compte el grau d'arrasament de les fosses segons la situació espacial i altimètrica i les similituds amb fosses tipus sitja ben conservades a Can Roqueta.

– Grans retalls

Utilitzem el terme *grans retalls* per definir grans estructures irregulars pel que fa a la planta i la secció. Hem optat per aquesta expressió perquè la considerem més genèrica que la de *fons de cabana* i perquè permet de referir-se a estructures amb funcions més diverses. Aquest terme genèric ens és molt útil a l'hora de definir estructures de mal interpretar des d'un punt de vista funcional i a les quals no es pot atribuir una funció de cabana (PALOMO, RODRÍGUEZ, CARBÓ, COMELLAS, en premsa).

– Estructures d'enterrament

Les estructures d'enterrament són les que contenen enterraments d'éssers humans, sigui en posició primària o secundària. Podem parlar d'estructures d'enterrament en sentit estricte, és a dir, estructures concebudes per col·locar-hi exclusivament restes humanes, o d'aquelles que, tot i tenir inicialment una altra funció, es van reutilitzar com a espais funeraris d'una manera habitual i en les quals les transformacions morfològiques o els arranjaments de la fossa, de vegades, n'evidencien la intenció. En sentit ampli, incloem en aquest concepte totes les estructures que contenen individus inhumats, prescindint de la finalitat amb què es van construir.

– Estructures de combustió

Les estructures de combustió són aquelles on s'observen senyals evidents d'activitats relacionades amb el foc, bàsicament forns i llars.

– Pous

Els pous són fosses construïdes amb la intenció de captar aigua del subsòl i emmagatzemar-la-hi.

– Suports contenidor

Els suports contenidor són retalls al subsòl on s'encaixaven recipients ceràmics.

– Cubetes

Les cubetes són estructures difícils de determinar respecte a la funció i que, des d'un punt de vista morfològic, corresponen a retalls de poca fondària i planta més o menys regular.

– Estructures indeterminades

Les cubetes són retalls de dimensions reduïdes la funció de les quals és difícil de determinar.

ESTRUCTURES NEOLÍTIQUES DE CAN ROQUETA II (EST)

Actualment, tenim documentades dotze estructures neolítiques d'èpoques diferents i dues estructures més que podem situar sense més precisions en el neolític. Vam fer les datacions basant-nos, únicament, en els materials arqueològics i, en algun cas, en la disposició de les restes antropològiques.

Totes les estructures documentades són fosses que es presentaven molt mal conservades amb reompliments pobres de contingut, excepte en un cas en què vam documentar un conjunt ceràmic abundant (presència de perfils sencers). Generalment, les plantes són circulars amb fons còncau o pla i parets exvasades amb diàmetres que poden arribar a 200 cm. El grau d'arrasament és molt alt, fet que no permet d'assignar un tipus de secció a les estructures. Trobem les estructures neolítiques a la zona alta del jaciment, en dues àrees diferenciades que corresponen a uns quants moments del neolític. A la zona sud del polígon vam documentar les estructures cardials, mentre que a l'est de la zona central (parcel·la 9 i voltants) hi ha una certa concentració d'estructures amb materials que corresponen a moments postcardials.

Les estructures considerades del neolític cardinal es caracteritzen per la presència de materials ceràmics impresos amb *cardium* que formen un grup reduït però homogeni. D'altra banda, el conjunt més ben representat d'estructures atribuïdes genèricament al neolític antic postcardial és definit per una ceràmica que recull la tradició montboló: nanses de cinta i bigotis, brocs, nanses tubulars i cordons llisos.

Cal destacar una estructura amb una inhumació relacionada amb un interessant conjunt ceràmic i una làmina de sílex de secció trapezoïdal. Entre el material hem de destacar carenes baixes, vores amb bossells petits, fragments de vora de plat, va-

sos amb coll diferenciat i vasos hemisfèrics amb vores reentrants, elements que permeten de situar aquesta estructura en un moment posterior al postcardial.

D'altra banda, vam considerar dues estructures com a neolítiques, sense més precisions. Són dues estructures d'inhumació individual en fossa amb aixovar associat que presentaven un tractament diferent del de les estructures d'inhumació del bronze inicial:

- Inhumació molt malmesa on hi havia com a aixovar denes discoïdals de pedra verda. Una rasa de vinya va malmetre la possible entrada d'un sepulcre de fossa.

- Inhumació individual l'aixovar de la qual és constituït per un vas ceràmic, un punxó d'os a la mà de l'inhumat i petxines, i que té el nàrtex perforat. Pel tipus d'estructura, hem de pensar que és neolítica, però caldrà una datació per confirmar i definir a quin moment del neolític correspon.

Les evidències d'ocupació neolítica al complex arqueològic de Can Roqueta són gairebé inèdites. Fins ara només hi ha la presència d'una estructura atribuïda a les darreres etapes del neolític (PARPAL, 1997). Malgrat tot, el fet que per primera vegada s'hagi documentat a Can Roqueta II un grup d'estructures del neolític antic (cardial i postcardial) permet d'omplir de contingut la llarga ocupació a Can Roqueta des dels moments inicials de l'establiment de les primeres comunitats agrícoles i ramaderes. A més, afegeix informació sobre les primeres etapes de la neolitització al Vallès, on s'han documentat escasses mostres d'hàbitats a l'aire lliure cardials (Can Banús, Can Soldevila i el Turó de Can Bellsolà a Santa Perpètua de Mogoda i el Pla de la Bruguera a Castellar del Vallès) i postcardials (entre d'altres, la Bòbila Madurell a Sant Quirze del Vallès, els Mallols a Cerdanyola) (DÍAZ [*et alii*], 1995).

ESTRUCTURES DEL BRONZE INICIAL

El conjunt corresponent al bronze inicial de Can Roqueta II es compon de cent vint-i-dues estructures en una distribució molt concreta dins el jaciment amb un punt de concentració màxima a la zona central del polígon i una lleugera dispersió en direcció sud i nord.

L'adscripció de les estructures a aquest període es va fer principalment basant-se en la presència o l'absència d'uns tipus ceràmics determinats i d'unes decoracions ceràmiques concretes. Les característiques dels materials trobats a les fosses que ens els van fer correspondre al bronze inicial comparteixen els paràmetres establerts pels arqueòlegs que han estudiat la ceràmica del bronze inicial al mateix polígon de Can Roqueta (BOQUER [*et alii*], 1990; BOQUER, CARLÚS, FRANCÈS, 1999). Són conjunts ceràmics que reuneixen trets de tradició veraziana i calcolítica amb d'altres propis de les primeres etapes de l'edat del bronze. Entre els tipus més característics tenim les grans tenalles amb vores amples i planes, sovint decorades, que presenten diferents motius decoratius i elements de pressió, com ara llengüetes, que a vegades en tenen una altra a la part alta o a sota del nivell de la panxa; també

tenim formes mitjanes i petites representades per tasses carenades i bols hemisfèrics, ceràmica de superfícies engrutades o rugoses amb aplicacions irregulars d'argila que de vegades mostren una disposició intencionada, i cordons aplicats amb decoració incisa o impresa.

Així mateix, aquests conjunts ceràmics no ofereixen cap element definidor de moments anteriors, com els campaniformes, ni tampoc cap similitud amb materials característics de camps d'urnes. Les característiques del conjunt ceràmic ens permeten de situar aquestes estructures en el que es considera àmpliament com a bronze inicial (PETIT, 1990; MAYA, 1997), sense poder fer més precisions en aquests moments.

Pel que fa als tipus d'estructures localitzades, el més nombrós és el de fossa tipus sitja amb morfologies específiques, algunes de les quals, almenys a Can Roqueta II, no es repeteixen en els altres períodes.

El grup més nombrós de fossa tipus sitja és el de les fosses de secció el·lipsoïdal seguit de les de secció cilíndrica, mentre que hi ha menys mostres d'estructures de secció troncocònica i de tendència esfèrica.

Les estructures estan escapçades i només en algun cas s'intueix el coll. Respecte a les mides i els volums d'aquestes fosses, n'hi ha una gran varietat. Els volums més grans sembla que s'associen a les estructures el·lipsoïdals com, per exemple, una estructura d'aquest tipus que té una fondària conservada de 282 cm, tot i que no conserva el coll. No es va poder determinar amb claredat, a excepció d'un possible cas, que hi hagués preparació de les parets per tal d'adequar-les a la conservació d'aliments, si bé algunes fosses es van excavar en un substrat de grava i de sorra molt permeables.

Cal destacar en del context del bronze inicial la reutilització d'un gran nombre de fosses tipus sitja com a espai d'inhumació. Aquest aspecte esdevé de gran importància a Can Roqueta II, on la presència de restes antropològiques a les estructures del bronze inicial és aclaparadora: més de la tercera part de les fosses contenen restes humanes (RODRÍGUEZ, PALOMO, MAJÓ; en premsa).

Les inhumacions es van descobrir en tipus d'estructures:

– Fosses tipus sitja reutilitzades com a espai d'enterrament que contenen inhumacions individuals, dobles, triples o múltiples. Cal destacar que algunes d'aquestes estructures contenen nivells diferents d'inhumació separats per capes de reompliment. Amb relació a això, vam documentar alguna estructura que presentava combinacions d'aquests tipus d'inhumació en capes diferenciades. Normalment les restes antropològiques apareixen en connexió anatòmica, tot i que de vegades hi ha inhumacions en desconexió total i també restes aïllades.

La documentació de fosses reutilitzades com a espai d'inhumació en el context del bronze inicial català no és estranya (CARLÚS, DÍAZ, 1995; LÓPEZ, 2000; MESTRES, SOCÍAS, 1993; MESTRES, FARRÉ, SENABRE, 1998). Malgrat tot, a Can Roqueta II aquest fenomen pren una importància especial, atès que palesa un fet quotidià habitual que respon a una pràctica funerària normalitzada.

– Grans retalls/cabanes. Van aparèixer restes antropològiques en dos grans retalls que es poden considerar com a fons de cabana (E-331, E-597) atesa la presèn-

cia d'estructures internes. Cal destacar sense cap mena de dubte l'estructura E-331 (l'E-597 està molt mal conservada i només es va recuperar un fragment de crani), on han aparegut unes quantes restes humanes en disposicions diferents i que s'ha d'entendre dins de la dinàmica d'utilització i reutilització d'un espai d'hàbitat amb diferents moments d'ús.

– Fosses tipus sitja reutilitzades, a l'interior de les quals s'obria un petit nínxol on es dipositava la inhumació. Algunes d'aquestes fosses presentaven una clausura vertical del nínxol feta amb pedres; en alguns casos, s'utilitzaven blocs de dimensions considerables. Generalment, la clausura es disposa directament sobre una capa de reompliment, fet que confirma la idea de reaprofitament d'estructures. Bàsicament, aquests petits nínxols es van fer servir per enterrar-hi infants, a excepció d'alguns casos en què es van documentar adults.

– Hipogeus emprats per fer-hi inhumacions múltiples. Se'n van excavar tres a Can Roqueta II, diferents entre si pel que fa tant a la morfologia com a l'ús funerari:

- L'estructura E-222 constava d'un pou d'accés reblert de pedres a la paret nord-est del qual s'obria un gran nínxol que encara contenia l'últim inhumat en connexió i uns quants nivells de restes òssies humanes corresponents a neteges i agencaments de l'espai sepulcral. També s'hi van trobar restes humanes al pou d'accés. Calculem un mínim de setze individus⁷ d'acord amb el nombre de cranis trobats.

- L'E-70 constava d'un pou d'accés reblert de pedres on s'obrien dos nínxols. Un, el més gran, sembla el destinat a acollir les inhumacions, mentre que a l'altre s'hi devien dipositar les restes que eren el resultat dels arranjaments successius del primer nínxol. Suposem un mínim de vint-i-vuit individus basant-nos en el nombre de cranis recuperats.

- L'E-459 és una fossa de secció el·lipsoïdal amb cinc inhumacions, un petit nínxol clausurat amb un nen inhumat i dos grans nínxols amb inhumacions múltiples. En total, en aquesta estructura s'hi van documentar vint-i-quatre individus en connexió i una gran quantitat de restes antropològiques inconnexes.

Amb referència als altres tipus d'estructures del bronze inicial, cal destacar quatre grans retalls (PALOMO, RODRÍGUEZ, CARBÓ, COMELLAS; en premsa), diversos quant a la morfologia i diferents, *a priori*, quant a la funció. D'aquestes quatre estructures excavades, podem considerar dues com a espais coberts, mentre que la funció de les altres dues és difícil d'establir. Les trobem associades espacialment al mateix indret on vam documentar els altres tipus d'estructures, compartint l'espai amb les sitges i amb les estructures amb inhumacions

- L'E-597 és una estructura de planta i secció irregular i fons pla, molt propera a l'E-600. Fa 330 cm d'amplada per 285 cm de llargada i té una fondària conservada de 35 cm. S'hi va identificar un únic nivell estratigràfic. Es podria tractar d'una estructura coberta tenint en compte l'estructura de sosteniment documentada en un lateral del retall.

7. Aquest càlcul es va fer amb el recompte de l'inventari general, que pot variar amb els estudis posteriors.

- L'E-600 és una estructura de planta, secció i fons irregulars. Fa 760 cm d'amplada per 740 cm de llargada i una fondària màxima conservada de 50 cm. Els límits són poc clars i no es pot fer cap reconstrucció del perímetre. El reompliment és constituït per un sol nivell estratigràfic de sediment argilós i amb poques restes arqueològiques.

- L'E-642 és una estructura de planta, secció i fons irregulars. Fa 150 cm d'amplada per 630 cm de llargada i una fondària de 160 cm. Està dividida en tres àmbits alineats i units per un petit canaló. S'hi van diferenciar tres nivells estratigràfics; els dos superiors, molt homogenis, són compostos per argiles poc compactes i amb poc material arqueològic. L'únic element que ara com ara ens permet de plantejar-nos una possible funció de l'estructura és la morfologia i l'organització interna dels diferents àmbits disposats d'una manera alineada com a terrasses inclinades a altures distintes i connectades. Com a simple hipòtesi, direm que l'ús que se'n va fer podria estar relacionat amb la decantació de líquids o d'argiles.

- L'E-331 és una estructura de secció, fons i planta irregulars, tot i que s'assembla a un triangle amb els angles arrodonits. Atesa la fondària, entre 156 i 173 cm, presumim que es conservava pràcticament intacta. Les altres dimensions són: 650 cm de llarg a la secció nord-sud, 714 cm a la secció est-oest i una superfície d'aproximadament 33 m². L'estructura 331 presenta quatre moments d'ús bàsics:

- El primer correspon a l'excavació del gran retall. Per ara, en roman incerta la finalitat.

- L'excavació d'una fossa que s'utilitza com a espai d'inhumació. És una petita fossa de secció troncocònica, de coll allargat i estret que es conserva intacte, excavada a la zona oest de la base del gran retall. Les dimensions de la boca són de 32 x 42 cm amb una fondària de 140 cm. La fossa contenia únicament quatre individus inhumats (dos infants i dos adults).

- Reutilització de la part inferior del gran retall. S'hi va documentar un primer moment d'abocament de sediment que va prendre una forma cònica, amb gran quantitat de restes arqueològiques, entre les quals hi havia nombroses restes humanes. En un segon moment aquest con quedà cobert per sediments pràcticament estèrils.

- L'últim moment d'ús correspon a un anivellament de la superfície del gran retall i a la construcció d'una coberta de forma cònica. A la zona central d'una de les capes que caracteritzen aquest moment d'ús es va localitzar una estructura en positiu formada per pedres que cobrien un crani humà.

Com a conclusió, cal afirmar que Can Roqueta II ha de permetre d'aportar dades qualitatives i quantitatives que facilitin la discussió d'algunes qüestions plantejades sobre la caracterització dels assentaments del bronze inicial. Creiem que són molts els dubtes plantejats actualment amb relació a qüestions com la periodització del bronze inicial, els tipus d'hàbitats, l'estabilitat de les ocupacions o la diversitat funerària. Jaciments com Can Roqueta II han d'aclarir aquests dilemes.

ESTRUCTURES DEL BRONZE FINAL I DE LA PRIMERA EDAT DEL FERRO

El període que abraça el bronze final i la primera edat del ferro és el més ben representat al jaciment de Can Roqueta II. A aquestes etapes pertanyen tres-cents trenta-una estructures arqueològiques distribuïdes en diferents punts de l'àrea treballada.

En la fase actual de treballs sobre el jaciment no ens és possible de precisar encara la quantitat d'estructures del bronze final i la d'estructures de la primera edat del ferro. Ara per ara tenim un gruix de cent setanta-dues estructures sense adscripció concreta dins aquest període, i un conjunt de setanta-vuit estructures del bronze final i un altre de vuitanta-una de la primera edat del ferro. Aquesta manca eventual de precisió cronològica aconsella, de moment, tractar d'una manera comuna aquests dos períodes i fer distincions només quan les dades disponibles ens ho permetin.

També cal tenir en compte que els materials ceràmics d'aquests dos moments comparteixen algunes característiques comunes que els diferencien perfectament d'altres períodes, però no sempre presenten elements que defineixin un moment concret. L'adscripció d'estructures al bronze final es va basar en la presència d'uns trets ceràmics determinats: decoracions acanalades amb motius barrocs, vores cònques... Respecte a la primera edat del ferro, alguns trets definidors van ser els pentinats, els peus alts, les vores desenvolupades i certes formes ceràmiques, però també l'aparició de produccions fetes amb torn i d'objectes de ferro.

La morfologia i la funció de les estructures d'aquest període són relativament variades. Es va documentar un predomini absolut de les fosses tipus sitja, però també hi ha grans retalls, cubetes, una possible estructura de combustió i un grup de fosses indeterminades.

Trobem aquestes estructures a tota l'extensió del polígon. Es poden determinar, però, certes àrees on es donen agrupacions denses: la zona sud del polígon (parcel·la 1-vial 1/3, parcel·la 5 i entorns) i la zona central, a la meitat est (parcel·les 8 i 9 i entorns). Cal destacar el fet que les zones de màxima concentració de fosses tipus sitja (les dues concentracions de l'extrem sud i altres zones de menys concentració) no coincideixen en l'espai amb les agrupacions de grans retalls, associats a l'hàbitat.

Les fosses tipus sitja constitueixen l'estructura més nombrosa dels assentaments del bronze final i de la primera edat del ferro a Can Roqueta II. A diferència del període anterior, totes les fosses d'aquestes dues etapes, almenys les que han arribat en un estat de conservació prou bo, responen a la mateixa morfologia: secció tronco-cònica amb parets rectes o cònques i coll cilíndric, i són sempre força més àmplies. Tot i això, tenen dimensions diferents; així, tenim fosses de diàmetre relativament reduït i poca fondària, i d'altres d'una gran capacitat. En tot cas, trobem les dimensions màximes en estructures de la primera edat del ferro, exemplificades per una fossa que s'ha preservat intacta i que té una fondària de 200 cm i un diàmetre inferior a 248 cm. Aquest cas també és l'únic que presenta una preparació de l'interior de la fossa, concretament un revestiment d'argila a la base i a la part baixa de les parets, que es pot interpretar com a aïllant per preservar-ne el contingut.

Com és habitual en aquestes estructures, després de fer-les servir com a espai d'emmagatzematge van ser reaprofitades, generalment, com a abocadors de deixalles. Aquesta mena de restes ens proporciona informació sobre uns quants aspectes de les comunitats que les van utilitzar. A propòsit d'això, cal destacar la descoberta d'unes restes antropològiques en algunes fosses de la primera edat del ferro, tractades de maneres diferents, però sempre com un fenomen aliè al costum funerari d'aquest període. A la base d'una d'aquestes fosses es va donar una petita acumulació de cendra i fragments d'ossos humans cremats, associats a vasos trencats. Quant a les restes humanes incinerades, es va fer una troballa semblant i del mateix període a l'Hort d'en Grimau (Castellví de la Marca, Alt Penedès) (MESTRES [et alii], 1990). Per altra banda, es van documentar restes antropològiques aïllades, no cremades, en algunes fosses, i tres casos d'inhumació individual. Aquestes inhumacions (dos infants i un adult) representen una manera aparentment poc acurada de diposició de l'individu a l'interior de la fossa, diferent del que succeïa en etapes anteriors (bronze inicial). L'estudi d'aquestes restes haurà de fer possible valorar-ne correctament la importància en un context de pràctiques crematòries i necròpolis representat al mateix complex arqueològic de Can Roqueta per la necròpolis de Can Piteu.

Pel que fa als grans retalls, es va documentar a Can Roqueta II un grup de disset estructures que definim així de manera genèrica. Totes mostren unes característiques diferenciades determinades per uns usos variats, però tenen en comú el fet que no apareixen mai aïllades, sinó en agrupacions que manifesten *a priori* una distribució interna intencionada i d'una certa complexitat de l'assentament. En el nostre cas tenim dues agrupacions clarament definides a la zona respectiva, una de situada a la zona nord (vial 1 i parcel·la 4; quadrícula 1) i una altra a la central (vial 7 i parcel·la 8, quadrícula 2). Una primera aproximació feta amb vista a la datació i a partir dels materials ceràmics documentats les situa al bronze final. Són a la mateixa cota (uns 180 m snm) i estan excavades en argila.

La primera concentració és formada per deu grans retalls associats a altres estructures excavades de poca fondària i generalment irregulars de forma. Entre aquests grans retalls, cinc apareixen alineats, al costat d'aquestes altres estructures, en sentit est-oest,⁸ mentre que la resta estan desplaçats uns quants metres cap al sud i un altre queda un xic més allunyat.

Un d'aquests darrers retalls, concretament l'estructura E-299, és l'únic que té unes característiques que fan que el considerem un fons de cabana en el sentit més estricte de 'lloc d'habitació'. En efecte, reuneix la condició morfològica d'espai habitable i una sèrie d'elements domèstics, com ara la llar de foc, els quals defineixen aquest tipus d'estructura (FRANCÈS, PONS, 1998). Al fons de cabana E-299 hi havia una planta d'una forma tirant a ovalada (4,5 m x 3,1 m) i una fondària de 70 cm. Un cop extret el nivell que amortitzava l'estructura, es van diferenciar clarament dos àmbits a partir d'un cert estrangulament de les parets, accentuat per la disposició de dues banquetes laterals a l'àmbit de l'est. En aquest mateix àmbit es va localitzar un

8. Ja que la zona oest no ha estat excavada, és possible que aquesta alineació continuï en aquesta direcció.

fogar a l'extrem oriental que tenia un petit retall al costat i dues estructures de sosteniment alineades que fan suposar que hi havia una biga carenera que suportaria un sostre a doble vessant. A l'àmbit més occidental es va documentar una estructura que restava deprimida en relació amb la resta i que es pot considerar una cubeta. La proximitat i la disposició d'un dels grans retalls respecte a l'E-299 fan pensar que ambdós estaven comunicats i constituïen una sola unitat (figura 5).

La resta de grans retalls d'aquesta concentració sembla que responen a una altra concepció. Essent tots diferents entre si, plantegen problemes similars: són fosses irregulars quant a la planta i la secció, la delimitació esdevé sovint complicada a causa d'uns farciments molt similars de composició al subsòl on estan excavades, la distinció de

Figura 5. Fons de cabana (E-299).

nivells en el farciment també és difícil per manca de definició d'estrats d'una certa entitat, el material arqueològic és relativament escàs i no s'hi documenten elements domèstics ni estructures de sosteniment. Se'ns planteja, doncs, quina és la funció d'aquests retalls: es tracta de fosses amb funcions complementàries a l'hàbitat (rebost, magatzem, corrals), de retalls resultants de l'extracció d'argiles o de fossats que delimiten un espai d'hàbitat. La manca d'indícis relatius a elements de coberta i la distribució d'alguns d'aquests retalls en relació amb el fons de cabana E-299 fan pensar més aviat en aquesta darrera opció, sense descartar, per altra banda, la possibilitat que es creessin, també, a causa de la necessitat d'obtenir l'argila necessària a l'assentament. En tot cas, caldrà aprofundir en l'estudi d'aquestes estructures per obtenir noves dades que en facilitin la interpretació.

La segona concentració de grans retalls, situada a la zona central del polígon, és formada per set estructures documentades un altre cop amb relació a altres tipus d'estructures irregulars i indeterminades respecte a la funció. Dins aquesta zona ob-

servem dues agrupacions: per una banda, tres estructures agrupades, i per l'altra, les quatre estructures restants, situades uns quants metres en direcció nord-oest.

Entre les tres primeres en destaca una que es manifestava inicialment com una taca de grans dimensions (13 m de llargada per 11 m d'amplada) i que és, en realitat, la suma d'una multitud de retalls més petits fets sobre una mateixa superfície i encavalcats els uns sobre els altres. A tall d'hipòtesi es pot considerar que era un espai destinat a l'extracció d'argila. Les altres dues estructures, de característiques similars però de dimensions més reduïdes, sembla que tenen la mateixa finalitat. Per proximitat espacial i temporal –tots aquests grans retalls són del bronze final–, és possible que estiguin relacionades amb els altres quatre grans retalls, fet que caldrà confirmar amb una anàlisi més acurada de la datació.

Els altres quatre grans retalls són estructures amb una morfologia diferent disposades l'una al costat de l'altra en forma d'arc. Encara que són properes entre si, no s'arriben a tallar i es respecten els límits. Això indueix a pensar que es van construir a la mateixa època i que se'n feia el mateix ús.

Les dues estructures situades al sud d'aquest arc són les més interessants del conjunt, perquè ofereixen més elements d'interpretació. Una presenta una planta inicial irregular (4,5 m de llargada per 3,65 m d'amplada màxima i 1,25 m de fondària) que es regularitza prenent una forma ovalada a mesura que descendeixen les parets. Està reblerta per uns primers nivells d'argila i cendra, amb força material, que adopten una disposició cònica a causa de la placa calcària que forma part del fons irregular de l'estructura. Per sota d'aquests nivells s'hi van detectar fins a quatre sòls d'ocupació, un dels quals ocupava tota l'estructura al voltant de la placa, mentre que la resta es van documentar només a la meitat sud, i en dos casos al costat dels nivells respectius de preparació, el darrer dels quals anivellava el fons irregular, caracteritzat per unes petites depressions de planta circular, i coincidia en cota amb una anivellació del sòl d'una altra estructura del conjunt. Cal destacar la presència d'un forat de pal de petites dimensions i retallat a la placa calcària del mig de l'estructura, que en principi ens indica la presència d'una coberta.

L'estructura més meridional és d'unes dimensions més reduïdes (4 m de llargada per 3,5 m d'amplada màxima) i també té una planta irregular. A l'interior hi destaca una fossa situada al costat nord, el fons de la qual és dividit en dos espais per un petit corró d'argila. La base de l'estructura té un pendent cap a aquesta fossa. Aquests elements recorden un senzill decantador de líquids, cosa que permetria de relacionar aquesta estructura amb alguna activitat de producció ara per ara difícil de determinar.

Aquest conjunt sembla jerarquitzat per una estructura que té prou elements interns per pensar que era espai cobert i utilitzat reiteradament, hipòtesi confirmada per la presència d'una successió de sòls construïts i d'una estructura de sosteniment. Aquest gran retall està relacionat molt directament amb les altres estructures, sense elements que permetin de considerar-les espais coberts i que podrien ser estructures amb funcions complementàries.

Per acabar, les estructures del bronze final i de la primera edat del ferro de Can Roqueta II denoten una ocupació molt intensa d'aquest pla carener, que s'ha d'in-

terpretar conjuntament amb les altres estructures del mateix període documentades al complex arqueològic al qual pertany el jaciment. La quantitat elevada d'estructures d'emmagatzematge revela una forta capacitat de producció i d'acumulació de productes agrícoles. Els conjunts de grans retalls manifesten una concepció dels assentaments relativament complexa. Si bé els dos conjunts tenen unes característiques força diferents respecte a l'organització espacial, sembla que s'hi intueix una jerarquització de l'espai a partir d'estructures que podem definir com a fons de cabana, almenys en el sentit de 'espai cobert', al costat d'altres que podrien tenir funcions complementàries. Per altra banda, estan dissociats, quant a l'espai, de les fosses tipus sitja. Sembla que es constata, doncs, una utilització de l'espai diferenciat: zones d'hàbitat, per un costat, i els camps de sitges especialitzats en l'emmagatzematge, per un altre. L'estudi curós de l'assentament possibilitarà d'aprofundir en el coneixement de l'evolució de les comunitats del bronze final i de la primera edat del ferro en múltiples aspectes com l'hàbitat, les activitats econòmiques, les produccions ceràmiques, la presència de metalls o les pràctiques funeràries no habituals.

ESTRUCTURES D'ÈPOCA IBÈRICA

El registre d'estructures d'època ibèrica al jaciment posa de manifest, per primer cop al complex arqueològic de Can Roqueta, una ocupació d'aquest període. Les estructures documentades són vint-i-una fosses tipus sitja i una cubeta, totes localitzades al sector sud del polígon, entre la part meridional de la parcel·la 2 i els vials 1-3. Les fosses tipus sitja tenen, majoritàriament, perfils troncocònics –hi ha algun cas de secció cilíndrica– i una fondària màxima registrada de 128 cm.

La consideració d'aquestes fosses com a estructures del període ibèric es va basar en la presència entre els materials ceràmics de produccions fetes amb torn, concretament d'uns tipus que permeten de parlar d'ibèric antic, com els recipients decorats amb línies i bandes pintades, i urnes d'orelletes. Amb aquestes produccions trobem ceràmiques fetes a mà, majoritàries en aquestes fosses, similars a algunes produccions característiques del bronze final i de la primera edat del ferro.

Aquest conjunt enriqueix el panorama del poblament vallesà durant l'ibèric antic, els indicis més propers del qual els trobem, possiblement, al poliesportiu de la Universitat Autònoma de Barcelona, a Can Xercavins i al turó de Ca n'Olivé (FRANCÈS, 2000). Per altra banda, la presència d'aquestes estructures al mateix espai on la densitat de fosses del bronze final i, especialment, de la primera edat del ferro és més gran fa pensar en un ús continuat d'aquest espai com a lloc d'emmagatzematge durant el període de transició de les comunitats protohistòriques a la iberització. L'estudi de tot el conjunt pot aportar dades per al coneixement d'aquesta etapa d'evolució, precisament en una àrea on ja hi ha indicis d'un altre tipus d'aquesta evolució a la tomba de la Granja Soley (SANMARTÍ [*et alii*], 1982).

ESTRUCTURES MEDIEVALS

També es va documentar a Can Roqueta II un conjunt de quaranta-una estructures d'època medieval. Es van identificar tres zones amb concentracions d'estructures:

– Zona est (vial 3, a l'altura del vial 8). La concentració més nombrosa se situa a la zona est del jaciment, que és la més elevada perquè coincideix amb la carena del pla carener on hi ha Can Roqueta II. Concretament, és al cim d'una suau elevació d'aquesta carena, que assoleix la cota més alta del jaciment, 182,5 m sobre el nivell del mar. En aquest punt es concentren trenta-tres estructures excavades al subsòl que comparteixen l'espai amb altres fosses del bronze final i de la primera edat del ferro.

La datació es va basar en la presència a la majoria d'aquestes fosses de produccions ceràmiques fetes amb torn en què predominen les cuites reductores, entre les quals hi ha una representació de formes tan característiques com les olles globulars i la vora de perfil en essa i amb acabats d'incisions de línies horitzontals i meandres, i atuells espatulats. Aquests materials fan pensar en una època altmedieval, probablement entorn dels segles X-XI segons la datació proposada al Vallès per als acabats espatulats (ROIG, COLL, MOLINA, 1997). Atès l'escàs material que en general proporcionaven les estructures, vam considerar del mateix moment les estructures que contenien ceràmiques fetes amb torn, que, tot i no presentar elements definidors concrets, eren coherents amb les produccions medievals, prescindint que coincidissin o no amb altres produccions més antigues (ceràmiques i material constructiu de tradició romana) perquè aquestes també es documenten en fosses clarament medievals. Cal considerar aquests darrers materials com a elements residuals, per la qual cosa no els hem d'utilitzar com a marcadors cronològics.

La majoria d'aquestes estructures són sitges que presenten, bàsicament, tres tipus de perfil: troncocònic, cilíndric i globular. Les dimensions són mitjanes i les fondàries conservades arriben a un màxim de 132 cm. En general, contenen pocs materials arqueològics en uns reompliments on predominen els blocs de pedra. Es documenta, per altra banda, un gran retall de planta i secció irregulars (4,3 m de llargària màxima x 2,15 m d'amplada màxima) i poca fondària (màxim mig metre aproximadament) associat a una petita fossa de planta circular adjacent al gran retall. Ara com ara desconeixem el sentit d'aquestes dues estructures.

– Zona sud (cantó oest de la parcel·la 2). En aquest indret es localitzen cinc estructures (quatre sitges i un pou) i una estesa de materials concentrats en una petita depressió del terreny que encara no podem interpretar. Les quatre sitges presenten la mateixa morfologia, són de secció el·lipsoïdal i de grans dimensions i tenen una fondària màxima conservada de 197 cm. Els materials dels reompliments contenen, normalment, força peces constructives, com ara teules àrabs, que ja no són les de tradició romana. Pel que fa a la ceràmica, trobem produccions fetes amb torn, bàsicament ceràmica de cuina i vidrada de caire popular, i també algunes de vidrades en verd i de manganès. Entre les formes hi trobem representades olles, cassoles, gibrells, plats, formes amb vessador i d'altres. Els materials provinents de l'estesa

propera a les sitges són similars, però hi apareixen també alguns fragments de ceràmica amb motius en blau. Des del punt de vista de la cronologia, podem situar aquestes estructures en l'època baixmedieval, entorn dels segles XIV i XV. A pocs metres d'aquest conjunt es va excavar un pou de secció cilíndrica i una fondària conservada de 5 m. A les parets s'hi havien retallat uns encaixos cada 40-50 cm per facilitar l'accés a l'interior. Entre els escassos materials documentats destaca una olla sencera de carena marcada i que es va trobar pràcticament al fons del pou.

– Zona nord (vial 4). A la zona nord es van documentar dues sitges aïllades de petites dimensions. Ambdues presenten un material arqueològic escàs i pocs fragments ceràmics, molt esmicolats. Aquests fragments corresponen a produccions fetes amb torn, de cuita reduïda, i només en destaquen alguns amb línies incises i vores que podrien ser d'olles.

Observem, doncs, ocupacions de diferents moments medievals a Can Roqueta II. La concentració del vial 3 representa la fase més antiga, datable en l'època altmedieval. Esdevé, també, l'establiment més antic d'aquest període al complex arqueològic de Can Roqueta, així com ofereix indicis d'una ocupació romana prèvia, si no aquí mateix, almenys als entorns. El conjunt de la parcel·la 2, corresponent a la baixa edat mitjana, presenta paral·lismes al mateix complex arqueològic, on ja s'havien documentat en intervencions anteriors conjunts d'estructures similars en cronologia i caracterització, formats per sitges, pous, una possible estructura de drenatge i altres tipus de fosses (BOQUER, PAPPALÀ, 1994; COLOMER [*et alii*], 1999). Al darrer grup hi ha pocs elements per poder determinar amb més precisió l'època a què pertanyen. En tot cas, els tres conjunts devien estar relacionats en el seu moment amb establiments agrícoles propers que possiblement van constituir el nucli de les actuals masies de la rodalia.

CONSIDERACIONS FINALS

Les excavacions amb caràcter d'urgència de grans jaciments arqueològics com Can Roqueta II introdueixen una problemàtica particular que afecta tant els responsables institucionals com els professionals de l'arqueologia. L'excavació de Can Roqueta II va fer possible de documentar en un curt període de temps un nombre d'estructures enorme (set-centes quaranta-sis estructures excavades), cosa que aporta una quantitat ingent d'informació no processada, sobretot amb referència a períodes prehistòrics (bronze inicial i bronze final-primera edat del ferro).

Creiem que en aquest moment, encara que la recerca científica està en una fase embrionària, el jaciment de Can Roqueta II s'ha constituït com a referència potencial per als estudiosos de l'edat del bronze i del ferro a Catalunya, atesos el nombre i la singularitat de les troballes. Malgrat tot, el potencial d'un jaciment ha de ser concretat incentivant-ne l'estudi per poder extreure'n el màxim d'informació, fet indispensable a fi que es difongui tant en cercles especialitzats com entre el públic general.

Aquests tipus de treballs són ocasions úniques per aglutinar esforços que es dirigeixin a una explotació científica acceptable de la documentació arqueològica, cosa que pot possibilitar, en un lapse breu, de fer augmentar d'una manera important la informació que actualment tenim dels períodes representats a Can Roqueta II.

BIBLIOGRAFIA

- BOQUER, S.; BOSCH, J.; CRUELLS, W.; MIRET, J.; MOLIST, M.; RODON, T. «El jaciment de l'Institut de Batxillerat Antoni Pous. Un assentament de finals del calcolític a l'aire lliure de finals del calcolític», *Memòries d'Intervencions Arqueològiques de Catalunya*, 15, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1995.
- BOQUER, S.; CARLÚS, X.; FRANCÉS, J. «El conjunt ceràmic prehistòric». A: GONZÁLEZ *et alii*, 1999.
- BOQUER, S.; GONZÁLVEZ, L.; MERCADAL, O.; RODÓN, T.; SÁENZ, L. «Les estructures del bronze antic – bronze mitjà al jaciment arqueològic de Can Roqueta (Sabadell, Vallès Occidental)», *Arrahona*, 7, Sabadell, 1990.
- BOQUER, S.; GONZÁLVEZ, L.; MERCADAL, O.; RODÓN, T.; SÁENZ, L. «El jaciment arqueològic de Can Roqueta: dades sobre la transició del segle VII al VI aC al Vallès», *Limes*, 1, Cerdanyola, 1991.
- BOQUER, S.; GONZÁLVEZ, L.; MERCADAL, O.; RODÓN, T.; SÁENZ, L. (1992) «Un nou assentament del bronze-ferro al Vallès: Can Roqueta». A: *Tribuna d'Arqueologia, 1990-1991*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1992.
- BOQUER, S.; PAPPALÀ, A. «Can Roqueta. Estructures prehistòriques i medievals. Campanya 1991 (Sabadell, Vallès Occidental)», *Memòries d'intervencions arqueològiques a Catalunya*, 13, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994.
- BORDAS, A.; DÍAZ, J.; POU, R.; PAPPALÀ, A.; MARTÍN, A. «Excavacions arqueològiques 1991-1992 a la Bòbila Madurell-Mas Duran (Sant Quirze del Vallès, Vallès Occidental)». A: *Tribuna d'Arqueologia, 1992-1993*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1994.
- CAMPO, M. (2000) *Informe dels treballs arqueològics duts a terme a la parcel·la de Ca n'Alzina-Mas Carbó, polígon de Can Roqueta (Sabadell, Vallès Occidental, 2000*. [Text inèdit.]
- CARLÚS, X.; DÍAZ, J. «El jaciment del bronze inicial de Can Ballarà», *Terme*, núm. 10, pàg. 38-45, Terrassa, 1995.
- COLOMER, E.; GONZÁLEZ, P.; MARTÍN, A.; MASVIDAL, C.; MORA, R.; PAPPALÀ, A.; VILLAFRUELA, J. «Les estructures arqueològiques». A: GONZÁLEZ *et alii*, 1999.
- CRAC. «Els Mallols». A: *1986-1996. 10 anys d'arqueologia a Cerdanyola*, Cerdanyola, 1996.
- DÍAZ, J.; BORDAS, A.; MARTÍ, M.; POU, R.; PAPPALÀ, A. *El Vallès fa 6.000 anys. Els*

- primers agricultors i ramaders*, Fundació Cultural de la Caixa de Terrassa, Terrassa, 1995.
- EQUIP MINFERRI. «Noves dades per a la caracterització dels assentaments a l'aire lliure durant la primera meitat del II mil·lenni cal. BC: primers resultats de les excavacions en el jaciment de Minferri (Juneda, les Garrigues)», *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 7, 1997.
- FRANCÈS, J. «Les estructures del bronze antic del poliestportiu de la UAB: primers resultats», *Limes*, 3, Cerdanyola, 1993.
- FRANCÈS, J. «Noves excavacions al sector est del jaciment del poliesportiu de la UAB (Cerdanyola, Vallès Occidental)», *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 5, 1995.
- FRANCÈS, J. «Origen i característiques de l'hàbitat ibèric laietà», dins el dossier del curs «El Vallès i la Laietània ibèrica», editat pel Museu d'Història de Sabadell, 2000.
- FRANCÈS, J.; PONS, E. «L'hàbitat del bronze final i de la primera edat del ferro a la Catalunya litoral i prelitoral», *Cypsela*, 12, 1998.
- GONZÁLEZ, P.; MARTÍN, A.; MORA, R. «Can Roqueta. Un establiment pagès prehistòric i medieval», *Excavacions arqueològiques de Catalunya*, 16, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1999.
- LÓPEZ, J. *L'evolució del poblament protohistòric a la plana occidental catalana*, Universitat de Lleida, 2000. [Tesi doctoral.]
- LLONGUERAS, M.; MARCET, R.; PETIT, M. A. «Darrers treballs a la Bòbila Madurell (Sant Quirze del Vallès, Vallès Occidental)». A: *Tribuna d'Arqueologia, 1984-1985*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1986.
- MARTÍN, A.; MIRET, J.; BOSCH, J.; BLANCH, R. M.; ALIAGA, S.; ENRICH, R.; COLOMER, S.; ALBIZURI, S. «Les excavacions al paratge de la Bòbila Madurell i de can Feu». A: *Tribuna d'Arqueologia, 1984-1985*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1987-88.
- MAYA, J. L. «Silos de la primera edad del hierro en la UAB», *Estudios de la Antigüedad*, 2, Bellaterra, 1985.
- MAYA, J. L. «Reflexiones sobre el bronze inicial en Cataluña», *Saguntum*, 30, 1997.
- MESTRES, J.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. «Estructures de la primera edat del ferro de l'Hort d'en Grimau (Castellví de la Marca, Alt Penedès)», *Olerdulae*, xv, 1990.
- MESTRES, J.; SOCÍAS, J. «Pou nou: un assentament de l'Edat del Bronze a la plana penedesenca (Olèrdola, Alt Penedès)», *Olerdulae*, xviii, pàg. 45-120, 1993.
- MESTRES, J.; FARRÉ, J.; SENABRE, M. R. «Anàlisi microespacial de les estructures enfonsades del neolític a l'edat del ferro a la plana del Penedès», *Cypsela*, 1, pàg. 11-29, 1998.
- PALOMO, A.; RODRÍGUEZ, A.; CARBÓ, M.; COMELLAS, S. «Estructures d'hàbitat a Can Roqueta II (Sabadell, Vallès Occidental)». A: *Actes del XII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*. [En premsa.]
- PALOMO, A.; RODRÍGUEZ, A. «Can Roqueta II: un jaciment excepcional de l'edat

- del bronze». A: *Actes del XII Colloqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*. [En premsa.]
- PARPAL, A. *Memòria-informe dels treballs de prospecció arqueològica del solar delimitat per l'avinguda de Can Bordoll i els carrers de Can Llobateres i de can Cinto del polígon industrial de Can Roqueta (Sabadell, Vallès Occidental)*, 1997. [Text inèdit.]
- PETIT, M. A. «Les primeres etapes de l'edat del bronze al Vallès», *Limes*, 0, pàg. 23-30, Cerdanyola, 1990.
- RODRÍGUEZ, A.; PALOMO, A.; MAJÓ, T. «Estructures funeràries a Can Roqueta II (Sabadell, Vallès Occidental)». A: *Actes del XII Colloqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*. [En premsa.]
- ROIG, J.; COLL, J. M.; MOLINA, J. A. «Ceràmica d'època carolíngia i comtal al Vallès». A: «Ceràmica medieval catalana», *Quaderns científics i tècnics*, 9, Diputació de Barcelona, 1997.
- SANMARTÍ, E.; BARBERÀ, J.; COSTA, F.; GARCÍA, P. «Les troballes funeràries d'època ibèrica arcaica de la Granja Soley (Santa Perpètua de Mogoda, Vallès Occidental, Barcelona)», *Ampurias*, 44, Barcelona, 1982.
- VILA, J. «Memoria de los trabajos realizados en las excavaciones de las cercanías del Santuario de Nuestra Señora de la Salud de Sabadell». A: *Memòria de les Activitats del Museu*, Sabadell, 1913.